

UOT 339.9; 339.9.061(100)

D-8 (Gelişme-8) ULUSLARARASI EKONOMİK ENTEGRASYON YAKLAŞIMI ÇERÇEVESİNDE EKONOMİK İŞBİRLİĞİ TEŞKİLATI VE ULUSLARARASI İLİŞKİLERİN GELİŞTİRİLMESİ.

^{1,2}Cihan Tanrıöven, ^{1,3}Ayten Nadirova

¹Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye

²Prof. Dr.

cihantt@gmail.com

³Dr. Öğr.

ayten.nadirova678@gmail.com, nadirova.aytan01@hbv.edu.tr

Özet: *Moderin zamanlarda ülkelerin birbirine entegre hale gelen ekonomik çıkarlarının bir yansıması olarak çok farklı uluslararası ekonomik bütünleşme yapıları gündeme gelmiştir. Ülkelerin farklı konulara yönelik bir çok farklı beklenti ve hedefleri vardır. Bunları hayatta gerçekleştirmek için büyüyen uluslararası işbirliğinden yararlanma arayışları artmış, ekonomik işbirliği yaklaşımlarını daha bir çok konuda güçlendirmiştir.*

Anahtar Kelimeler: *D8, Ekonomik Entegrasyon, Karşılıklı Bağımlılık, Ekonomik Bölgeselleşme, Uluslararası İşbirliği ve İstikrar*

Giriş

Bağımsız devlet yapısının bir tezahürü olarak hayata geçirildi. Devletlerin çıkarları gözetilerek uygulandı. Siyasi ve ekonomik politikaların tek taraflı olarak uygulanmasına yönelik yaklaşımlarla rekabetler yaşandı. Ülkeler arasında çeşitli silahlı çatışmalara neden olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde savaşların yol açtığı sosyal, ekonomik ve siyasi yıkımlar artmış ve bu yıkımlar nedeniyle ülkeleri yönetmek son derece zorlaşmıştır. Silahlı çatışmalara dönüşmeden önce büyüyen bir ticaret yapısına duyulan ihtiyaç, devletleri yeni kurumsal yapılar oluşturmaya yöneltti [1]. Karşılıklı bağımlılığın ve tüm unsurlarının artmasıyla birlikte uluslararası ilişkilerin ülkeler üzerindeki etkisi de artmıştır. Devletlerin kendi içlerinde yaşadıkları sorunlar, sınır ötesi etkilerle uluslararası toplumun gündemine taşınmıştır [2].

Ülkelerin yerli ve yabancı kaynaklara erişimi, pazar kullanımının iyileştirilmesine yol açmaktadır. Teknolojik rekabette, birçok nedenden dolayı sadece kendilerine karşı hareket eden ülkeler, kendi içlerinde yıkıcı yıkımlara neden olmuşlardır. Ortak ticaretin yarattığı koşullardan yararlanarak önce ekonomik alanda, daha sonra da siyasi alanda ilk kez Avrupa ülkeleri arasında kurumsal entegrasyon hareketleri ortaya çıktı. Bu ekonomik birlik çerçevesinde Avrupa ülkeleri arasındaki bu olumlu ilişkiler siyasi ilişkilerle sona erecektir. Sonuç olarak mevcut ilişkiler uluslararası entegrasyonun kurumsallaşmasına yol açmaktadır.

Uluslararası ekonomik entegrasyon temelinde ilerleyen bu ilişkiler, yalnızca ticari ve ekonomik öncelikli değil, aynı zamanda siyasi fikir ve hedeflere karşılık gelen ilişkilerin önceliği de ülke içinde kaosa neden olabilir. Ekonomik entegrasyonda ülkeleri entegrasyona yönlendiren sonuçlar arasında ekonomik entegrasyon olgusunun, ekonomik ve ticari önceliklerin yanı sıra ülkeler arasındaki istikrarı da etkileyebileceğini açıkça görebiliriz. Bu tür ilişkilerde bölgesel entegrasyon hareketlerinin ülkeleri birbirine bağlayan ve ülkelerin ortak sorunlarını çözen güçlendirilmiş işlevlerinin hayata geçirilmesi gerekmektedir. Bazen uluslararası ilişkiler kapsamında kabul edilen anlaşmalardan kaynaklanan yükümlülükler de ülkeler arasında barışın kabul edilmesinde önemli rol oynamaktadır.

Uluslararası ekonomik entegrasyon çerçevesinde ülkeler arasındaki ticari ilişkiler ve ilişkiler bağlamında bir açıklama geliştirilmiştir. Bu açıklama karşılıklı bağımlılık yaklaşımıdır. Ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi, ülkelerin aynı yapı çerçevesinde bir araya gelerek denetimde eşit davranması için yeni fırsatlar yaratacak, ticari sorunları ortadan kaldırarak karşılıklı ekonomik

bağımlılığı artıracak, ardından ülkelerin ekonomik ve siyasi hedeflerini uyumlu hale getirerek çözüme kavuşturacaktır. barış yoluyla çatışmalar. Devletlerin ilişkilerini siyasi önceliklerin yanı sıra ekonomik ve kültürel ilişkilerle birlikte ilerletmek, bağımlılığı güçlendirmek, çıkar anlayışını ilerletmek ve daha fazla uyumluluk arayanların hızla yarı yolda kalmasını sağlamak gerekiyor. pazarlar. Ortaya çıkabilecek çatışmaların çözümü, uluslararası ekonomi ile ekonomi politığın kesişmesi ve uluslararası işbirliğinden geçmektedir.

Bu makalede, küresel çerçevede veya çatışma alanlarında ortaya çıkan bazı sorunların hızlandırılması şartıyla, ekonomik entegrasyon olgusu ve karşılıklı bağımlılık yaklaşımının fikirlerinden yararlanılarak D-8 uluslararası ilişkiler forumu değerlendirilecektir. D-8 komitesinde yer alan Türkiye ve Mısır gibi ülkeler arasında ortaya çıkan sorunların giderilmesinin ve ilişkiler içerisinde barış ilişkilerinin güçlendirilmesinin sebebinin ekonomik entegrasyon olduğu vurgulanacak. D-8 ülkeleri, Dünya Bankası ve Dünya'nın ekonomik hacmi ve ticari göstergelerini içeren karşılaştırmalı tablolar için Ekonomik Forum'un yayınladığı veri tabanı kullanıldı.

Amaç

Ülkeler arasındaki kültürel etkileşimlerin yoğunlaşması, küreselleşmenin bir sonucu olarak ticaretin serbestleşmesi uluslararası gerilimi sınırlayıcı etki yaptı. Öte yandan ekonomik entegrasyonun dışındaki ülkeler için işbirliğini güçlendiren koruyucu önlemler de bulunmaktadır. Örneğin gümrük kısıtlamaları gibi uygulamalar ticari tehditlere dönüşeceği için bu ülkeleri tehditlerden kaçınmak adına doğru işbirliği yapmaya yönlendirmişlerdir. Bu çalışmada Ekonomik İşbirliği Forumu ve bu işbirliği yapısının olumlu fırsatları, uluslararası ekonomik entegrasyon yaklaşımı ve karşılıklı bağımlılık teorisi üzerinden analiz edilecektir.

Bulgular

Bu makalede ekonomik entegrasyon olgusu ile ülkeleri karşılıklı işbirliğine iten faktörlere bakıyoruz. Görünen o ki ülkeler barışa ve istikrara değer veriyor. Ekonomik ve ticari hedefler çerçevesinde bu yönde iş birliği girişimlerine giderek daha fazla başvuruyorlar. Bu bağlamda bölgesel entegrasyon eylemlerini, çatışmaların işbirliğine dayalı barışçıl çözümü eğilimini güçlendiren bir mekanizma olarak görmek mümkündür. D-8 işbirliği üyelerinin paylaştığı hedeflerin yanı sıra, ülkelerin başarılı bir ekonomik entegrasyon için sağlam bir yapı inşa edebilmeleri için gerekli temel koşulların sağlanması da önem taşıyor. Üye ülkelerin ekonomik düzeyleri, üretim ve iletişim altyapıları, tek döviz kuru politikasının varlığı, ulusal ekonomi politikalarının uyumlaştırılması iradesi, gelecekte piyasayı açacak bir mekanizmanın varlığı gibi birçok faktör bulunmaktadır. Ticari ürünler ve hizmetler arasında tamamlayıcı ekonomik entegrasyonun olumlu koşullarını destekleyen faktörler vardır. Bu faktörlere bakıldığında Türkiye ve Azerbaycan'ın ortak kültürel kökenlere sahip olduğu görülmektedir.

Yöntem

Makalenin önceliğine karşılık gelen uluslararası ekonomik entegrasyon yaklaşımı ve karşılıklı bağımlılık teorisinin kavramsal çerçevesi esas alınarak birçok açıdan analizler yapılmıştır. Bu analizler literatürde ve makale içeriğinde ayrı ayrı gösterilmektedir. Entegrasyon eğilimleri, ekonomik entegrasyon literatürü, kavramsal yapı ve karşılıklı bağımlılık teorisi literatürü bağlamında yürütülmüştür. Ülkeler arasında karşılıklı işbirliği temelinde ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesinin gelecekte ülkelere olumlu sonuçlar getireceği yönünde analizler yapıldı. Ülkeler arasındaki uluslararası ilişkilerde dengeleyici etkiler söz konusudur.

Özgünlük

Araştırmanın teorik ve kavramsal çerçevesinde D-8 organizasyonunun başarılı sonuçları önümüze çıktı. Uluslararası istikrarı ileriye taşımak için farklı fırsatlar var. Mevcut fırsatlar kullanarak bu işbirliği yapısı bazı ek kurumsal veya işlevsel unsurlarla güçlendirilmiştir. Bu tartışma kapsamında değerlendirilen unsurlardan hareketle çeşitli uluslararası işbirliği yaklaşımlarının başarı koşullarına ilişkin bir öngöründe bulunulabilir.

Kavramsal Çerçeve

Makalede kullandığımız araştırma ve önemli bilgiler uluslararası ekonomik entegrasyon, küreselleşme, bölgeselleşme, bölgeler arası entegrasyon ve karşılıklı bağımlılıktır. Yoğun savaştan

sonraki yıllarda ülkelerin siyasi görüşlerinde derin değişiklikler yaşanmış, bu tarihten sonra küreselleşmenin ülkelerin siyasi, ekonomik ve sosyal yönlerine etkisi, ticaret özelemlerinin serbestleşmesine de aynı etkiyi yapmıştır. Entegrasyon özelemlerinin öne çıkardığı bölgeselleşme yaklaşımı ile küreselleşmenin büyük etkisi arasında ilk başta bir tutarsızlık olduğu düşünülse de bu iki olgu arasında bir örtüşme vardır.

Entegrasyon ya da ekonomik içeriğiyle entegrasyon kavramının kullanımı ancak İkinci Dünya Savaşı sonrasına denk gelmektedir. Entegrasyon, ülkelerin yaşam standartlarını iyileştirmek, üretim altyapılarını daha uygun hale getirmek, üretim faktörlerinin ülkeler arasındaki hareketliliğini artırmak amacıyla salt teknik veya mekanik birliktelikten uzaklaşarak çeşitli organizasyon ve kurallar etrafında bir araya gelmesi anlamına gelmektedir.

Karl Deutsch entegrasyon yapılarını açıklarken bu entegrasyon yapılarında dört ana amacın öne çıktığını belirtiyor: "1) Barışın korunması; 2) daha gerekli fırsatların elde edilmesi; 3) belirli belirli hususları hayata geçirmek ve 4) yeni bir görünüm ve kimlik kazandırmak [3]. Ülkelerin farklı sebeplerle karşılaştıkları entegrasyonlar aynı zamanda ekonomik entegrasyonun da temelini oluşturmaktadır. Uluslararası ekonomik bütünleşme en önemlisi "birleştirilecek ekonomilerde mal ve hizmetlerin hareketinde bağımsızlığın sağlanması, alım-satımdaki indirimlerin ortadan kaldırılması ve herkes için ortak bir pazar yaratılmasıdır" [4]. Balassa'ya göre üretimi daha geniş pazarlara entegre etme ve genel üretimin bugüne kadar getireceği fırsatlardan yararlanma arayışı ekonomik anlamda da ön planda [5].

İşbirliği Süreçlerinin Güçlendirilmesi İçin Karşılıklı Bağımlılık Yaklaşımı

Literatürde uluslararası entegrasyon eğilimi ile karşılıklı bağımlılık arasında açık bir ilişki olduğuna yönelik tespitler söz konusudur. Bu çerçevede paydaşları arasında çatışmanın azalması, ortak yarar ve işbirliği arayışlarının söz konusu olduğu entegrasyon yapılarının karşılıklı bağımlılık üreteceği düşünülmektedir [6]. Ülkelerin ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkilerinin karşılıklı çıkar uyumunu gözeterek geliştirilmesi ile uluslararası sorunların müzakereye dayalı olarak yönetilmesi arasındaki ilişki bağlamında karşılıklı bağımlılık teorisi açıklama şeması olarak kullanılmaktadır. Soğuk Savaş sonrası dönemde devletler arasındaki istikrarlı ve barışçıl bir küresel düzen arayışı ile uluslararası ilişkilerde ekonomik verimlilik ve teknolojik ilerleme, güvenli bir zemin üretme arayışı ön plana çıkmıştır. 1971 yılında Keohane ve Nye tarafından kaleme alınan "*Transnational Relations and World Politics*" başlıklı kitapla temeli atılan karşılıklı bağımlılık yaklaşımı, uluslararası ilişkilerin dinamiklerini açıklamak için ekonomik faktörler ile karşılıklı çıkar uyumu arasındaki sürecin önemini vurgulamaktadır. Keohane ve Nye söz konusu eserde, uluslararası ilişkilerin doğasının değişmekte olduğunu ve başta ekonomik alan olmak üzere birçok alanda devletlerin daha fazla birbirine bağımlı hale geldiğini dile getirmiştir [7]. Uluslararası ilişkilerde işbirliğinin önemini vurgulayan bu yaklaşım, ülkeler arasındaki çatışma potansiyelinin azaltılmasında ekonomik bölgesel entegrasyon olgusunun olumlu etkilerine işaret etmektedir. Bu yaklaşıma göre, devletlerin davranışlarını anlamak için tekil rasyonel karar alıcılar olarak onları değerlendirmek yeterli değildir. Bunun yerine, devletleri çevreleyen uluslararası sistem, çok uluslu şirketler ve farklı ulus-üstü örgütleri de kapsayacak şekilde çok farklı paydaşların karşılıklı etkileşimini dikkate alarak ortak bir analiz çerçevesiyle değerlendirilmelidir [8]. Bu anlayış, ülkelerin ekonomik ve siyasal işbirliğine bağlı olarak karşılıklı bağımlılıklarının artmasının hem uluslararası sistemde ülkelerin ortak çıkar yaklaşımlarını güçlendireceğini, hem de bunun bir yansıması olarak ülkelerin sorunları yönetirken karşılıklı saldırganlıklarının azalacağını öngörmektedir [9]. Keohane ve Nye, bağımlılığı dış güçlerin etkisi altında kalmak olarak ifade ederken, karşılıklı bağımlılığı, "dünya siyasetinde ülkeler arasında veya farklı ülkelerdeki aktörler arasında karşılıklı etkilerle karakterize edilen durumlar" olarak tanımlamışlardır [10]. Geleneksel olarak devletler ile diğer ulus-üstü aktörler arasındaki ilişki hem işbirliği temelinde hem de rekabet zemininde karakterize edilmektedir. Karşılıklı bağımlılık yaklaşımına göre, bir ülkenin politikaları ile eylemleri diğer ülkelerin kararları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Buradaki etkileşim işbirliği yönünde olabileceği gibi, aktörler arasında çatışma ile karakterize edilen bir ilişki şeklinde de gündeme gelebilecektir.

Bu nedenle yaygınlaşan ve karmaşıklaşan ilişkiler ağının bir sonucu olarak ülkelerin arasındaki bağımlılık, “birbirlerinin eylemlerine karşı savunmasız ve birbirlerinin ihtiyaçlarına duyarlı hale geldikleri” girift bir ortamda gelişmektedir. Bu çerçevede karşılıklı bağımlılık, devletlerin tek aktör olmadığı, devletin yanında uluslararası şirketler gibi ulus-üstü aktörlerin ön plana çıktığı, uluslararası ilişkilerde güvenlik meselelerinin yanında sosyo-ekonomik refah konularının yer aldığı, devletlerin refah ve istikrar beklentisiyle ortak çıkarlar doğrultusunda işbirliği yaptığı ve işbirliğinin, çatışma kadar uluslararası siyasetin baskın bir özelliği olduğunun varsayıldığı ekonomi politik bir kavramsallaştırma değildir.

Karşılıklı bağımlılığın yaygın olarak serbest piyasa ekonomilerinde ortaya çıkması beklenmektedir. Özellikle serbest ve açık pazar olgusunda aktörlerin birbirine bağımlı olması nedeniyle, karşılaştırmalı avantaj düşüncesine atıfla karşılıklı bağımlılık kavramı ekonomik alanda sıklıkla kullanılmıştır. Karşılaştırmalı avantaj “farklı grupların en verimli şekilde sağlayabilecekleri ürünlerin ve/veya hizmetlerin üretiminde uzmanlaşacakları anlamına gelir.” Bu bağlamda ülkelerin sahip olmadıkları ürünleri/hizmetleri muhataplarından elde etmek için karşılıklı etkileşimi zorlayacağı varsayılır. Bu çerçevede “kolayca üretilmeyen mal ve hizmetlere” yönelik beklentilerin yaygın olduğu grupların birbirine daha fazla bağımlı hale geleceği kabul edilir [11]. Karşılıklı bağımlılık yaklaşımının temel varsayımında uluslararası etkileşim kavramının önemli bir yeri vardır. Keohane ve Nye, ülkelerin arasındaki karşılıklı ilişkileri “küresel etkileşim” olarak adlandırmakta ve bunu; bilginin, sermayenin, fiziksel nesnelerin, emeğin veya diğer tüm faktörlerin ülkelerin sınırları boyunca hareket etmesi olarak açıklamaktadır.

Askeri gücün rolünün zayıflaması: Askeri güç, bir ittifakın üyeleri arasındaki ekonomik konulardaki anlaşmazlıklar için artık anlamlı olmayıp; ancak ittifakın rakip bir blokla olan siyasi ve askeri ilişkilerinde önemli bir role sahip olabilir. Buna rağmen çok maliyetli ve etkisi belirsizleşen bir askeri güç yerine, günümüzde ekonomik ve ekolojik refah arayışı ülkeler arası ilişkilerde ön plana çıkmaktadır [12]. Yine de her zaman için askeri çatışma riskinin varlığını kabul eden karşılıklı bağımlılık yaklaşımında bir pazarlık kozu olarak askeri gücün bir rolü bir seviyeye kadar geçerli ve önemlidir.

Küresel etkileşime bağlı uluslararası organizasyonlar toplumların birbirine karşı duyarlılığını arttırarak devletlerarası ilişkilere yönelik bir etki üretecektir. Keohane ve Nye devletlerin karşılıklı duyarlılığını arttıran beş temel etkiden bahseder: “1 - Davranış tutum değişiklikleri, 2 - Uluslararası çoğulculuk, 3 - Bağımlılık ve karşılıklı bağımlılık yoluyla devletler üzerindeki kısıtlamaların artması, 4 - Bazı hükümetlerin diğerlerini etkileme kabiliyetinin artması ve 5 - Devlet politikalarına kasıtlı olarak karşı çıkabilen veya onları etkileyebilen özel dış politikaları olan özerk aktörlerin ortaya çıkması”. Farklı devletlerin vatandaşları arasındaki yüz yüze iletişim, kamuoyu oluşturma gücüne sahip elitlerin görüşleri, basın-yayın organları ya da dijital zeminde mekandan bağımsız kurulan iletişim gibi unsurların ürettiği küresel etkileşim, devletlerin politikaları üzerinden çeşitli tutum değişikliklerini teşvik edecektir. Bu etkinin temel aktörleri olarak gösterilen küresel yapılanmalar, uluslararası siyasi örgütler, ticaret odaları, sivil toplum örgütleri, uluslararası kuruluşlar, çok uluslu şirketler ve diğer benzeri örgütleri içerebilecektir [13]. Ekonomik gelişmişlik düzeyi farklı olan ülkeleri birleştiren bu yapılanma çerçevesi, ülkelerin ihracat ve ithalat stratejilerinin başında ürün alımında oluşturulacak nihai dış ticaret modeli olarak, üyeler ve ülkeler arasındaki ticaretin ilerlemesine yol açacaktır. Ülkelerin refahını artırır. Ülkelerin ekonomik gelişmişlik düzeyini görmek için kişi başına düşen milli gelir düzeyine, ekonomik büyüme rakamlarına (Tablo 1) ve ihracat ve ithalat göstergelerine (Tablo.2) bakmakta fayda var.

Tablo 1

“D-8 Ülkelerinin Kişi Başı Milli Gelir Düzeyleri ve Ekonomik Büyüme Oranları (2021)”

Ülke	Kişi Başı Milli Gelir (\$)	Ekonomik Büyüme Hızı
Bangladeş	2.570	6,9
Endonezya	4.180	3,7

İran	3.530	4,7
Malezya	10.710	3,1
Mısır	3.350	3,3
Nijerya	2.080	3,6
Pakistan	1.470	6,5
Türkiye	9.900	11,4

Kaynak: World Bank Databank: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.CD>

Tablo 2

D-8 Ülkelerinin İhracat, İthalat ve Dünya Payları (2021; Milyon\$)

Ülke	İhracat (Milyon\$)	Toplam Dünya İhracatındaki Payı	İthalat (Milyon\$)	Toplam Dünya İthalatındaki Payı
Bangladeş	44.385	0,20%	71.019	0,32%
Endonezya	255.731	1,15%	223.720	1,00%
İran	82.155	0,37%	77.462	0,35%
Malezya	256.755	1,16%	230.244	1,03%
Mısır	44.850	0,20%	81.943	0,37%
Nijerya	47.338	0,21%	52.186	0,23%
Pakistan	31.546	0,14%	62.659	0,28%
Türkiye	289.144	1,31%	291.018	1,30%

Kaynak: World Bank Databank: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.CD>; Trade

Map veri tabanına göre 2021 dünya toplam ihracatı 22 trilyon 143 milyar 579 milyon \$; toplam dünya ithalatı ise 22 trilyon 432 milyar 40 milyon \$'dır.

Ancak bu genel tabloya rağmen rekabet gücü ve sıralama açısından küresel olarak takip edilen 141 ülke arasında Malezya, Endonezya ve Türkiye'nin ilk sıralarda yer aldığını görüyoruz. Bu bağlamda D-8 üyesi ülkelerin küresel rekabet ortamı açısından ilerlemeye hazır olduklarını, önemli ekonomik değişiklikler yapılması durumunda hem ticaret fırsatlarının geliştirilmesi hem de dış ticaret açısından yüksek bir alan kabul ettiklerini söylemek mümkündür. Aşağıda ayrıntıları verilen ve Dünya Ekonomik Forumu'nun görüşlerine göre ayarlanan küresel rekabet edebilirlik tablosu, ülkelerin ekonomik zihniyetlerini gösterecek bilgiler sağlayacaktır.

Tablo 3

Dünya Ekonomik Forumu, Küresel Rekabet Edebilirlik Raporu 2018-2019

Ülke	2018 Global Rekabet Edebilirlik Puanı	2018 Global Rekabet Sıralaması	2019 Global Rekabet Edebilirlik Puanı	2019 Global Rekabet Sıralaması
Malezya	74.4	25	74.6	27
Endonezya	64.3	45	64.6	50
Türkiye	59.6	61	62.1	61
Mısır	53.5	94	54.5	93
İran	54.9	89	53	99
Bangladeş	52.1	103	52.1	105
Pakistan	51.1	107	51.4	110

Nijerya	47.5	115	48.3	116
---------	------	-----	------	-----

Kaynak: Dünya Ekonomik Forumu (WEF), Küresel Rekabet Edebilirlik Raporu:
https://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf

Örgütün kurulduğu ilk dönemdeki kurumsal yapısı üç ana organdan oluşmaktadır:

- 1) D-8 Zirvesi;
- 2) Konsey;
- 3) Komisyon.

Devlet ve hükümet başkanlarının katılımıyla iki yılda bir toplanan en yüksek karar alma organıdır. Konsey, D-8 Zirvesi'nin yanı sıra üye ülkelerin dışişleri bakanlarından oluşan bir karar alma organıdır. Belli konularda toplantılar düzenliyorlar.

Üye Ülkelerin Ekonomik Entegrasyon Üzerindeki Etkisi

Uluslararası ekonomik entegrasyonun en önemli sonucu, ülkelerin ekonomik hedeflerinin gerçekleşmesi, yüksek ticari faydaların gümrük tarifelerinin ve diğerlerinin kaldırılmasıyla değil, ticari-ekonomik ilişkilerin serbestleştirilmesiyle eşitlenmesidir [14]. Ülkeler II. Dünya Savaşı'ndan sonra, zarar gören ekonomik altyapının yenilenmesine yönelik diğer düzeylerde bir ekonomik entegrasyon dönemi yaşanmaktadır. Asgari indirimli ticaret anlaşmalarından serbest ticaret bölgelerine ve gümrük birliklerine kadar farklı şekillerdeki entegrasyon yapılarının üyeleri üzerinde başka etkileri de bulunmaktadır. Özellikle 90'lı yıllardan günümüze kadar küreselleşmenin de etkisiyle ülkeler arası etkileşim oldukça üst seviyelere çıkmış, ortaya çıkabilecek sorunlar ülkeleri doğrudan etkileme potansiyeline sahiptir. Devletlerin bölgesel bütünleşme yapıları üzerindeki etkisi ortaya çıkmış ve üst boyutlara çıkmıştır. Bu tanıtım hem üye ülkeler hem de entegre olmayan ülkeler için çok önemlidir.

Bu bağlamda ekonomik entegrasyon yapılarının üyeler üzerindeki olumlu etkilerini kısaca şu şekilde özetleyebiliriz.

3 - Entegrasyon çerçevesinde ticaretin serbestleştirilmesine yönelik uygulamalarda ticaret sorunlarının ortadan kalkması nedeniyle üyelerin ticareti artacaktır.

4 - Entegrasyon sayesinde üye ülkelerin, büyüyen pazarlardaki diğer aktörlerle tanıştıkça rekabet koşulları iyileşecektir. Ölçek ekonomileri alanında faydalı üretim yapılarının oluşturulmasının yanı sıra, artan yatırımlar sayesinde mevcut maliyetlerin azaltılması, reel gelirin ve refahın artırılması mümkün olacaktır.

5 - Üye ülkeler arasında artan ticari ilişkiler ve rekabet ortamı sonucunda teknolojik gelişmeler üyeler arasında hızla yayılmaktadır.

6 - Bağımsız ticaretin etkisinin artması olarak tanımlanan olgu sonucunda ülkeler arasında bilgi ve teknoloji transferinin yaygınlaşması ve yatırım fırsatlarının hızlanması sürdürülebilir ekonomik kalkınmayı teşvik edecektir.

7 - Gelişmiş ülkelere gelişmekte olan ülkelere bilgi ve teknoloji transferi ekonomik büyümenin hızını da artıracaktır.

8 - Hızlanan piyasalar sayesinde ölçek ekonomisi koşullarının yaygınlaşmasıyla üye ülkelerin uluslararası pazardaki pazarlık güçleri artacak ve buna bağlı olarak diğer aktörlere karşı etki gücü olarak özgül ağırlıkları artacaktır.

9 - Ticaret engellerinin kaldırılmasının sağladığı esneklikle üye ülkeler pahalı malları daha ucuz mallarla değiştirme olanağına sahip olacak [15].

Ekonomik entegrasyonun üye ülkeler üzerindeki bu olumlu etkilerin yanında bazı olumsuz yansımalarının da olması beklenebilecektir. Öncelikle bütünleşmeye taraf olan ülkelerin sahip oldukları ekonomik alt yapı ve piyasa ekonomisi ile üretim alt yapısının dinamiklerine bağlı olarak üyeler arasında gelişmişlik seviyelerinde farklılaşmaların yaşanması söz konusu olabilecektir. Bu seviye farklılıkları üyeler arasında yönetilemediğinde ülkelerin ilişkilerine siyaset edecek şekilde kutuplaşmaların ortaya çıkmasına neden olabilecektir. Aynı zamanda ticaretin serbestleştirilmesi amacına matuf olarak bütünleşmeye bağlı kota ve tarife uygulamalarında yapılacak indirim yönlü düzenlemelerin gümrük vergisi gelirlerinde azalmaların yaşanmasına neden olabilecektir.

Yine entegrasyon süreçleri üyelerinin belirli alanlarda ortak hareket etme kabiliyeti kazanmalarını zorunlu kılan bir süreçlerdir. Bu kapsamda ortak politika geliştirme zorunluluğu olarak ortaya çıkacak olan uyumlanma süreçleri, ülkelerin kendi iç süreçlerine yönelik kendi kapasitelerini zorlayacak seviyede fedakarlıklara katlanmasını zorunlu kılacaktır. Ekonomik kapasite bakımından büyük ve küçük ülkelerin bir araya geldiği bütünleşme örneklerinde bu yönlü olumsuz etkilerin görülmesi daha fazladır. Az gelişmiş ülkelerde ihracatın ithalatı karşılama imkanı çok kısıtlı olduğu için dış ticaret açığı ithalat lehine hızlı bir şekilde açılacaktır. İthalatın hızlanması ve bazı tüketim mallarının ithal ikame yoluyla karşılanmaya çalışılması az gelişmiş ülkeler bakımından zaten bazı verimsizliklerin söz konusu olduğu sanayi üretiminde ilave verimsiz alanların ortaya çıkmasına neden olacaktır. Entegrasyon yapılarının kendisinden beklenen etkiyi gösterebilmesi için oluşturulan yapının büyüklüğü ile ticari ve ekonomik faaliyetlerin sürdürülmesinde girdi otonomisine sahip olma unsurları da etkili olacaktır. Zira, “yeterince büyük olmayan ve temel girdilerde dışa bağımlılığı sürdüren bütünleşmelerin” gerek üyelerinin beklentilerini karşılama yeteneği gerekse ticarete yön değiştirme etkisi olarak ortaya çıkan ticareti yönlendirme gücü daha sınırlı olacaktır.

Gelişmekte olan ülkelerin ekonomik yapılarını gelişmiş ülkeler seviyesine çıkarmak için kullanılması beklenen ekonomik entegrasyonun bir olumsuz yansıması da geri bırakma etkisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kaynakların birkaç merkezde toplanması şeklinde ortaya çıkan geri bırakma etkisi (backward effect), üye ülkeler arasında ticari faaliyetlerin bir alt bölgede yoğunlaşması ve diğer bölgelerin ticari hareketlilikten bu bölge kadar istifade edememesinin sonucunda oluşmaktadır. “Entegrasyondan bazı bölgelerin veya ülkelerin daha kazançlı çıkmasına yol açacak” olan bu etki, piyasa aktörlerinin ticari bakımdan daha cazip gördükleri bölgelere yönelerek oralarda kaynakların birikmesine, diğer bölgelerden de buralara kaynak çıkışlarının yaşanması anlamına gelmektedir. Nitelikli iş gücü ve sermaye gibi üretim kaynaklarını çeken bölge hızlı bir şekilde ekonomik olarak kalkınırken, kendisinden kaynak çıkışı olan bölgelerin ticareti ile ekonomik kalkınması eşitsiz bir şekilde geri kalacaktır. Bu çerçevede bu etkiye bağlı olarak bölgeler arası eşitsizliklerin gelişmiş olan ülkeler bakımından sınırlı kaldığı, ancak az gelişmiş ülkeler ülkelerde kalkınma süreçleri ilerledikçe bölgeler arasındaki eşitsizlik olgusunun arttığı gözlenmiştir.

Sonuç ve Değerlendirme

Günümüzün küreselleşen dünyasında ülkelerin uluslararası ilişkiler bağlamında karşılaştıkları ekonomik, siyasal, kültürel ve güvenlik alanındaki sorunları tek başına çözümlenmesi mümkün görünmemektedir. Bu nedenle ülkelerin farklı zeminlerde oluşturulan uluslararası entegrasyon yapılarına yönelerek karşılaştıkları ya da karşılaşma ihtimali gördükleri meseleleri küresel ölçekli işbirliğinin parçası olarak yönetmeye çalıştıkları görülmektedir [16]. Bu genel yaklaşım içinde ülkelerin global rekabet içinde bir işbirliği zeminin tesis ederek kendilerini ayrıştırma arayışında uluslararası ekonomik entegrasyon Ülkelerin karşılıklı ekonomik emellerinin hayata geçirilmesi, ticari faydaların artması, ticari ve ekonomik ilişkilerin serbestleşmesi ile eş tutulabilecek uluslararası ekonomik entegrasyonun en önemli göstergesi, gümrük tarifelerinin ve diğer düzenlemelerin ortadan kaldırılması değildir. ticareti kısıtlamak [17]. Ülkeler II. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, zarar gören ekonomik ve ekonomik altyapının onarılmasını amaçlayan, farklı düzeylerde bir ekonomik entegrasyon döngüsü yaşıyor. Asgari indirimli ticaret anlaşmalarından serbest ticaret bölgelerine ve gümrük birliklerine kadar çeşitli şekillerde ortaya çıkan entegrasyon yapıları, üyeleri üzerinde farklı etkiler yaratmaktadır. Özellikle 90'lı yıllardan günümüze kadar küreselleşme olgusunun da etkisiyle ülkeler arası etkileşim oldukça üst seviyelere çıkmış, ortaya çıkabilecek herhangi bir sorun hızla ülkeleri etkileme potansiyeline sahip olmuş, devletlerin bölgesel entegrasyon yapılarının etkisi de beraberinde gelmiştir. daha yüksek bir seviyeye yükseldi. hem üye hem de entegre olmayan ülkeler için önemlidir. yaklaşımı ile karşılıklı bağımlılık teorisinin nasıl bir etki meydana getireceği önem kazanmaktadır.

Üye ülkelerin ulusal ticaret odalarından biri olan ve 5 trilyon dolarlık ekonomik kalkınmaya katkı sağlayan D8 Ticaret ve Sanayi Odası bir fırsat alanı olarak geliştirilmelidir. D-8 CCI İş Forumu ve Expo 2022 Stratejik Yol Haritası belgesinde de belirtildiği gibi, tarım ve imalat başta

olmak üzere yatırım ve istihdam alanları ile güçlü sektörler, stratejik önceliklerin belirlenmesi ve bu hedeflerin sürdürülebilir politikalarla hayata geçirilmesi açısından önemli bir fırsat alanıdır. Burada amaç döviz kurlarının aşırı değerlenmesini önlemek, hem ticari iş birliğini güçlendirmek hem de D-8 çatısı altında yabancı yatırımcıları çekmek olacak. Ödemeler dengesi ve döviz kuru politikasının önemi

8 CCI Expo 2022 Stratejik Yol Haritası'nda özellikle ulaştırma, enerji ve iletişim başta olmak üzere fiziksel altyapı alanlarının üyeler tarafından geliştirilmesi gerektiği belirtiliyor.

Tüm bunların yanı sıra önerilen hedeflerin ulusal ekonomi politikalarıyla uyumlu olmaması ve bu açıklamaların kurumsal uygulamalarla ilişkilendirilmemesi halinde D-8 forumu hedeflerinden sapacaktır. Tüm bu unsurların yanı sıra günümüzün küresel dünyasında D-8 iş birliği örgütünün kullanılabilirliğinin artırılması ve uluslararası alanda güçlü bir etkileşim aktörüne dönüştürülmesi için başka adımların da atılması gerekmektedir. Öncelikle üye ülkeler arasında, ardından gelişmiş ülkeler ile forum üyeleri arasında 1 - Bilgi faaliyetini sağlayacak bir iletişim mekanizmasının toplanması, 2 - Ticari malların ve tüm malların hareketini sağlayacak bir lojistik mekanizmasının oluşturulması gerekmektedir. geliştirilmelidir. Fiziksel nesnelere – özellikle ürünler, malzemeler ve hammaddeler, 3 - finans, para ve kredi. Araçların hareketliliği sağlanmalı, insanların hareket ve hareketliliğini sağlayacak 4-A iletişim mekanizması hayata geçirilmelidir.

Kaynakça

1. African Business Life, Nijerya, Erişim adresi: https://www.africanbusinesslife.com/nijerya,SD_35.html, Erişim tarihi: 16.05.2023
2. Arı, T. (2008). *Uluslararası ilişkiler teorileri (çatışma, hegemonya, işbirliği)*. Bursa: MKM Yayınları Arıboğan, D.Ü. (2007). *Uluslararası ilişkiler düşüncesi-tarihsel gelişim*. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları
3. Balkır, C. (2016). *Uluslararası ekonomik bütünleşme kuram, politika ve uygulama*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
4. Baykaç, H.N. (2021). *Uluslararası ekonomik entegrasyon teori, politika ve uygulamalar*. Bursa: Ekim Yayınları
5. Booth, K., Smith, S. (Ed.), (2015). *Uluslararası ilişkiler kuramları*. (Çev. Muhammed Aydın), Röle Akademik Yayıncılık
6. Brown, C., Ainley, K. (2008). *Uluslararası ilişkileri anlamak*. (Çev.Arzu Oyacıoğlu), İstanbul: Yayın Odası Yayınları
7. D-8 Ekonomik İşbirliği Örgütü, Erişim adresi: <https://developing8.org/>, (Erişim tarihi: 12.04.2023 Demir, İ. (2015).
8. Developing Eight (D-8) Organization for Economic Cooperation, Erişim adresi: <https://www.mfa.gov.tr/d-8.en.mfa>, Erişim tarihi:12.04.2023
9. Doğan, A., Yılmaz, V. (2020). D-8 ülkelerinin sürdürülebilir kalkınma amaçlarını gerçekleştirme düzeylerinin tahlili. *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, Sonbahar Özel Sayısı, 1-9
10. Dünya Ekonomik Forumu, Küresel rekabet edebilirlik raporu. Erişim adresi: https://www3.weforum.org/docs/WEF_The_GlobalCompetitivenessReport2019.pdf, Erişim tarihi: 19.05.2023
11. Keohane, R.O., Nye, J.S. (1971). Transnational relations and world politics. *International Organization*, Summer, 25(3), 329-349
12. Keohane, R.O., Nye, J.S. (1989). Power and interdependence. USA:Harper Collins Publisher, 2.Baskı Keohane, R.O. (1988). International institutions: two approaches. *International Studies Quarterly*, Dec., 32(4), 379- 396
13. Massalha, M. (2022). Economic effects of regional economic integration: the case of the abraham accords. *Open Journal of Political Science*, 12(4), 702-717
14. Rana, W. (2015). Theory of complex interdependence: a comparative analysis of realist and neoliberal thoughts, *International Journal of Business and Social Science*, 6(2), February, 290- 297

15. Renda, K.K. (2011). Turkey's neighborhood policy: an emerging complex interdependence?. *Insight Turkey*, 13(1), 89-108
16. Şeker, A. (2019). Türkiye'nin D-8 ülkelerine ihracat potansiyelinin analizi: panel çekim modeli yaklaşımı. *Academic Review of Humanities And Social Sciences*, 2(3), 236-255
17. Erişim adresi: <https://www.trademap.org/Index.aspx>, Erişim tarihi: 13.04.2023
- Türkan, Y., Alakuştekin, A. (2017). Gelişen Sekiz İslam Ülkesinin (D-8 Ülkelerinin) dış ticaretinin yeterlilik analizi. *Journal of Emerging Economies And Policy*, 2(1), Temmuz, 137-162
Erişim tarihi: 13.04.2023

D-8 (Development-8) DEVELOPMENT OF ECONOMIC COOPERATION ORGANIZATION AND INTERNATIONAL RELATIONS WITHIN THE FRAMEWORK OF INTERNATIONAL ECONOMIC INTEGRATION APPROACH

^{1,2}C.Tanrıoven, ^{1,3}A.Nadirova

¹Ankara Hacı Bayram Veli University, Türkiye

²Doctor of Philosophy in Economics, Associate Professor

³Doctoral student

Abstract: *In modern times, very different international economic integration structures have come to the fore as a reflection of the economic interests of countries that have become integrated with each other. Countries have many different expectations and goals for different issues. In order to achieve these in life, the search for benefiting from the growing international cooperation has increased and economic cooperation approaches have been strengthened in many other areas.*

Keywords: *D8, Economic Integration, Interdependence, Economic Regionalization, International Cooperation and Stability*

Д-8 (Развитие-8) РАЗВИТИЕ ОРГАНИЗАЦИИ ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА И МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ В РАМКАХ МЕЖДУНАРОДНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ИНТЕГРАЦИИ

Д.Танриевен, А.И.Надилова

Университет Анкары Хаджи Байрам Вели, Турция

доктор экономических наук, профессор

докторант

Резюме: *В наше время на первый план выходят весьма различные структуры международной экономической интеграции, отражающие экономические интересы стран, интегрирующихся друг с другом. У стран много разных ожиданий и целей по разным вопросам. Для достижения этих целей в жизни усилился поиск выгод от растущего международного сотрудничества, а подходы к экономическому сотрудничеству были усилены во многих других областях.*

Ключевые слова: *D8, экономическая интеграция, взаимозависимость, экономическая регионализация, международное сотрудничество и стабильность*

Elmi redaktor: i.e.d., prof. V.Əyyubov

Çapa təqdim edən redaktor: i.f.d., dos. N.Qədimli

Daxil olub: 12.02.2024

Çapa qəbul edilib: 20.02.2024